

ESBOSSOS SOCIALS. ESTRUCTURA SOCIAL DEL PAÍS VALENCIÀ

La Comarca. Associació Divulgativa de Ciències Socials

Dept. Sociologia i Antropologia social, Universitat de València

ISSN 2952-4024, N2:e10

Monogràfic "Valoració de les accions governamentals valencianes per minvar les desigualtats i l'exclusió social"

CLASSE, GÈNERE I SATISFACCIÓ AMB EL GOVERN. UNA ANÀLISI DE CLASSE I GÈNERE SOBRE LA SATISFACCIÓ AMB EL GOVERN DEL PAÍS VALENCIÀ

Irene Ezquerro Martínez

Joan Martínez Velis

Sara Mateu i Fauli

Irene Ricart Cano

Laia Romero Requejo

RESUM

En aquest article, es pretén respondre a la següent pregunta d'investigació: influeixen les classes socials a l'hora de tenir un nivell de satisfacció major o menor amb el Govern autonòmic?

Es considera que la rellevància de l'objecte d'aquest treball és destacable, per una banda per la relació intrínseca que tenen els aspectes materials (és a dir, la situació socioeconòmica) amb tots els aspectes de la vida dels individus, i per altra banda, per la falta d'informació entorn a aquesta qüestió en l'àmbit de la sociologia valenciana. La metodologia consisteix en la utilització d'una variable dependent (satisfacció amb el Govern autonòmic), i de tres variables independents (nivell d'ingressos, ocupació i situació laboral), amb les quals es genera una nova variable independent, anomenada classe social, que pretén explicar la dependent. Els resultats principals denoten una significació, tot i que menuda degut a la mida de la mostra utilitzada, en quant a la relació entre classe social i satisfacció. Així, s'observa que les classes baixes i mitjanes valoren millor el Govern autonòmic valencià que les classes altes. Igualment, existeix una relació entre gènere i satisfacció, que mostra una major insatisfacció per part dels homes i una major satisfacció de les dones.

Paraules clau: classes socials, satisfacció amb el Govern autonòmic, gènere, ocupació, ingressos, situació laboral, desafecció política

COM CITAR: Ezquerro-Martínez, I., Martínez-Velis, J., Mateu-Fauli, S., Ricart-Cano, I. i Romero-Requejo, L. (2024). Classe, gènere i satisfacció amb el govern. Una anàlisi de classe i gènere sobre la satisfacció amb el govern del País Valencià. *Esbossos Socials. Estructura Social del País Valencià*, nº 2, e10.

I. INTRODUCCIÓ

El present article es planteja amb la voluntat de respondre a la qüestió de si existeix una diferent satisfacció amb el govern autonòmic valencià per part dels ciutadans valencians en funció de la seua classe social. El treball parteix des d'una posició crítica que té l'objectiu d'albirar una estructura de classes valenciana que pot tenir un impacte sobre la satisfacció amb el govern. Com assenyala el professor Castelló (2002), la investigació sobre l'estructura de classes econòmiques del País Valencià ha sigut més aviat escassa, i per tant, existeix una espècie de buit sociològic que urgeix emplenar. És per això que es considera necessari realitzar una anàlisi en aquest sentit amb un enfocament centrat en la situació del País Valencià.

És important delimitar el camp d'estudi que s'analitza. El treball planteja la necessitat de dur a terme un estudi de variables del camp econòmic. L'estudi de l'estructura econòmica permet identificar una part molt rellevant dels mecanismes per mitjà dels quals es distribueixen els béns materials, és a dir, els recursos econòmics en la societat. L'estudi del camp econòmic és fonamental, ja que es tracta d'un dels camps que ocupa una posició de predominança en el 'camp del poder' (Castelló, 2002). Es parteix de la tesi que el camp econòmic té una posició preeminent en la societat capitalista en el procés de dominació enfront del camp cultural o simbòlic. Dins del camp econòmic, aquest treball està centrat en l'estructura de classes, i és per això que s'analitzen categories com la situació laboral, l'ocupació, el nivell d'ingressos, la relació laboral o la classe social subjectiva.

Encara que el protagonisme d'aquesta anàlisi pertany a la qüestió material, al camp econòmic, també cal tenir en compte que la satisfacció amb el govern pot estar fortament influenciada per qüestions de tipus simbòlic i ideològic. És per això que s'intenta anar amb compte per tal de no caure en causalitats fal·laces que expressen que les qüestions econòmiques són determinants.

Per tant, en l'article es realitza una operativització o mesurament amb l'objectiu d'observar de quina manera l'estructura de classe del País Valencià influeix en la satisfacció (o insatisfacció) amb el govern autonòmic. Això s'aconsegueix a partir de les dades del CIS en l'estudi N.3386 de Novembre de 2022, "Macroencuesta sobre tendencias en voto autonómico".

Una vegada confeccionada l'operativització mencionada, que s'explicarà de manera més concreta a l'apartat de metodologia, es procedeix a analitzar les dades. A pesar que el treball està centrat en la qüestió econòmica i de l'estructura de classes, es considera fonamental tenir en compte la perspectiva de gènere. És per això que l'article també analitza les diferències que es produeixen en l'estructura de classes en funció del

gènere, així com si existeix algun tipus de relació entre la satisfacció amb govern i el gènere.

Així, es parteix de la hipòtesi de què existeixen diferències clares entre les classes més altes i les classes més baixes respecte a la satisfacció amb el govern. Així, les classes altes serien les menys satisfetes amb el govern, i les classes baixes les que mostrarien una major satisfacció amb el govern. També es planteja la hipòtesi de què les classes mitjanes i baixes poden tenir una satisfacció similar respecte al govern, ja que els problemes materials que experimenten són similars. Com ja s'ha esmentat abans, s'inclou també en l'anàlisi la possible influència del factor simbòlic sobre les classes mitjanes. Pel que respecta al gènere, es considera que poden existir diferències significatives entre homes i dones respecte al govern.

II. CONCEPTES I METODOLOGIA

Primerament, per a l'anàlisi de la influència de la classe social i el gènere sobre la satisfacció dels ciutadans valencians amb el Govern Autonòmic, cal definir els conceptes amb els que es treballen. Igualment, és necessària l'explicació de la metodologia emprada en relació amb la mostra i les variables utilitzades.

II.1. Conceptes

Abans d'aprofundir en l'anàlisi, és fonamental fer un repàs bibliogràfic dels conceptes més rellevants inclosos en la investigació, raó per la qual es tracten de delimitar la classe i el gènere. En aquest sentit, és pertinent destacar en relació amb la classe social que hi ha hagut diferents perspectives al llarg de la història que han ressaltat diferents elements de la classe com a trets definitoris principals. Com Erik Olin Wright estableix al seu llibre *Comprender las clases sociales*, les diferents percepcions de la classe que han existit es deuen a què s'enfronten a qüestions diferents –es fonamenten en tres tipus de mecanismes causals–, entre les que distingeix l'enfocament dels atributs individuals, l'enfocament de l'acapament d'oportunitats, i el de l'explotació (2018).

El primer enfocament fa referència a les condicions de vida individuals, entenent la classe com una connexió entre les característiques personals i les condicions de vida materials d'un individu. Per altra banda, segons el segon enfocament, les classes socials són una divisió social com a reflex de l'acapament d'oportunitats establerta pels drets de propietat privada (que és el mecanisme exclouent principal) i la capacitat d'accés al mercat dels individus. D'aquesta manera, s'identifiquen tres categories principals: els capitalistes, que són aquells titulars de la propietat privada dels mitjans de producció; la classe mitjana, que compta amb mecanismes d'exclusió sobre àmbits com l'educació o competències tècniques –però no sobre la propietat privada dels mitjans productius–; i

la classe treballadora, que queda exclosa tant de la propietat dels mitjans de producció com de l'educació. Aquesta perspectiva ens atorga una concepció més relacional de la classe, ja que els individus es troben més interconnectats perquè els avantatges d'alguns suposen els desavantatges d'altres.

Dins d'aquest enfocament es poden emmarcar les idees de Weber, autor per al que una de les característiques principals de la classe obrera és la separació total que aquesta pateix front als mitjans de producció (la qual cosa permet la plena racionalització de la producció). Aquestes premisses són també compartides per Marx, qui, a més, afegeix el component de l'explotació i la dominació a la seua anàlisi (tercer enfocament). És a dir, tant Marx com Weber inclouen les relacions de mercat i la possibilitat d'accés a posicions amb més o menys autoritat en el món laboral (perspectiva ocupacional), però Marx va un pas més enllà i introdueix, com ja s'ha indicat, l'explotació i la dominació. Així, Wright exposa que, segons Marx, en les relacions socials de dominació (formes de control que tenen alguns individus sobre altres) i d'explotació (benefici econòmic extret del treball dels individus dominats), un grup obté beneficis i privilegis quan restringeix l'accés a altres grups als recursos i a certes posicions socials; però, a més a més, els explotadors i dominadors poden controlar l'esforç de la resta per al seu propi benefici, la qual cosa constitueix una forma d'interconnexió més forta.

Dins del corrent neomarxista trobem noves anàlisis al voltant del concepte de classe que, a banda de les consideracions tradicionals de possessió de capital i mitjans de producció, afegeixen altres factors com el control sobre el treball d'altres individus o el nivell de qualificació (Bermúdez Baracaldo 2019). En concret, per al mateix Erik Olin Wright, el concepte de classe social es fonamenta en la propietat dels mitjans de producció –béns de capital–, el nivell d'autoritat que s'exerceix dins d'una empresa –béns d'organització–, i el nivell educatiu –béns de qualificació– (Domingo-Salvany *et al.* 2013). Per altra banda, dins del corrent neoweberiana s'han de destacar les aportacions de Goldthorpe, que combina categories ocupacionals –nivells de renda i altres condicions laborals– amb la situació en el treball –sistema d'autoritat i control– (Regidor 2001).

Després d'haver consultat diferents perspectives sobre la classe social i la seua anàlisi, es conclou que les característiques més rellevants en aquest àmbit són les següents: el nivell d'ingressos i les que delimiten la classe com a relacionals (les posicions d'uns individus depenen de la dels altres i viceversa); les que fan referència a la propietat dels mitjans de producció (separació entre aquells que posseeixen la propietat privada dels mitjans i aquells que no); i les que tenen en compte les relacions i capacitats de mercat i ocupacions als que accedeixen els individus (nivell educatiu, posicions de més o menys autoritat, i, per tant, també més o menys remunerats). Per últim, cal destacar que totes aquestes definicions de classe es donen en relació amb individus treballadors, fenomen

que suposa una limitació, ja que no inclou a persones que no compten amb un treball dins del mercat laboral com les treballadores domèstiques no remunerades, les persones jubilades, o els estudiants.

Per altra banda, per a definir el gènere, es parteix de la idea de què aquest es basa en una construcció social que, històricament, ha utilitzat les diferències biològiques per establir el que es coneix com binarisme de gènere. A partir d'aquesta premissa, pareix necessari remuntar-se a Butler:

El gènere és una assignació que no ocorre una vegada solament: és contínua. Se'ns assigna un sexe al naixement i després continuen una sèrie d'expectatives que segueixen «assignant-nos» el gènere (Butler, 1990: 274).

Hi ha dos punts fonamentals que s'han d'extraure d'aquesta definició: d'una banda, la qüestió de la continuïtat i, per tant, de la possible variabilitat; i, d'altra banda, la diferenciació entre sexe i gènere. La continuïtat del gènere va lligada, tal com explica Butler, a l'existència d'unes pautes de conducta que s'assignen als gèneres (es parla ací des d'una perspectiva binària). Aquestes pautes, degut als efectes de la socialització dins d'una societat que encara veu el gènere de forma binària, s'ensenyen i normativitzen històricament, fent que necessàriament el gènere siga un element performatiu.

La variabilitat actua de forma similar. En aquest sentit, no solament cal pensar en la variabilitat en quant a la possible identificació amb un gènere diferent al que és assignat al néixer, sinó també a la variabilitat dins del binarisme. Continuant amb Butler, el fet que la distinció home - dona sorgira en el centre d'una societat patriarcal és la principal causa de que el concepte "dona" tinga unes connotacions altament perjudicials per a les mateixes. Així, l'evolució de la societat i la cada vegada més elevada conscienciació, ha fet que els conceptes de gènere clàssics hagen patit una reformulació i siguen, actualment, menys restringits.

La diferenciació sexe i gènere també és més que necessària per a comprendre del que es parla quan es defineixen les diferències de gènere com a variable explicativa. Així, s'entén el sexe com a una qüestió biològica, és a dir, el sexe farà referència als òrgans reproductius de cada persona que, igualment, serà el que determinarà el gènere assignat al naixement. El gènere, al contrari, serà la forma segons la qual s'identifica cada persona, independentment del que s'assigne al naixement o de l'òrgan reproductiu que es tinga.

II.2. Metodologia

La mostra emprada per a la realització d'aquest anàlisi es basa en l'estudi 3386 realitzat pel CIS, en el període del 17 de novembre al 2 de desembre de l'any 2022 sobre

tendències en l'àmbit del vot autonòmic. La mostra original té una mida dissenyada de 6.000 entrevistes (de les quals es realitzen 5.545), i d'aquesta, s'ha seleccionat l'àmbit del País Valencià per a l'article en qüestió, i queda així una mida de mostra de 1.196 entrevistes dissenyades (994 realitzades), amb un error d'un $\pm 3,2\%$.

A partir de la selecció d'aquesta mostra, s'han escollit les següents variables:

- Variable dependent: pregunta P.8 (Escala de satisfacció amb la gestió realitzada pel Govern autonòmic, significant l'1 molt insatisfet, i 10 molt satisfet).
- Variables independents: situació professional, població activa i inactiva (ocupació), i nivell d'ingressos nets de la llar.

Després de la selecció d'aquestes variables (totes corresponents al camp econòmic) per tractar d'explicar la variable dependent, s'han fet una sèrie d'ajustaments per tal d'obtenir uns resultats menys distorsionats i més fidels. Així, les respostes de l'enquesta que s'han classificat com N.S./N.P. (no sap/no procedeix), N.C. (no contesta) s'han considerat valors perduts, i també s'han fet recodificacions en totes les variables, que s'expliquen a continuació.

Des d'un primer moment, la intenció d'aquest article és la d'analitzar si la classe social influeix en la valoració que fan les persones enquestades sobre la gestió del Govern autonòmic. No obstant això, s'ha observat que, ja que l'única variable present en la base de dades que ofereix informació sobre la classe social és subjectiva, algunes de les respostes obtingudes (classe mitjana-mitjana, infraclasse, classe pobra...) poden ser percebudes com imprecises i no permeten fer un anàlisi coherent. És per això que s'ha decidit construir una nova variable que reflex la classe social objectiva, utilitzant les indicacions del professor Rafael Castelló (2022), al capítol 2 del seu llibre *Camins d'incertesa i frustració*, i que acaba conformant una classificació de tres posicions: classes baixes, classes mitjanes, i classes altes.

La variable de classe social construïda per Castelló segueix els següents criteris:

Per una banda, integrar l'esquema de Marx referit a la possessió dels mitjans de producció i la compravenda de la força de treball. Per a reflectir aquests elements en la mostra seleccionada, es fa ús de la variable situació professional (RELALAB), que conté la següent classificació: assalariat per compte aliè, empresari amb assalariats, professional/autònom sense assalariats, ajuda familiar, i cooperativista. A partir d'aquests, es fa una recodificació dels 5 grups en 3, i s'anomenen classe social assalariada (on s'inclouen els assalariats per compte aliè, l'ajuda familiar i els cooperativistes), classe social autònoma (on s'inclouen als professionals i autònoms sense assalariats), i classe social empresària (on s'inclouen els empresaris amb assalariats).

Per altra banda, tant Marx com Weber tenen en compte per a la formació de les classes socials no només la propietat dels mitjans de producció, sinó el nivell de negociació en les relacions laborals i el tipus d'ocupació que realitzen els individus. Diversos autors fan ús del model de Goldthorpe, ja que contempla tant la dificultat de supervisió del procés productiu, com l'especialitat o la qualificació que es requereix dels individus per a poder realitzar de manera eficaç les funcions que comporta el seu lloc de treball. Aquest model (en la seua forma reduïda) genera tres classes: classes mitjanes, classes treballadores, i classes assalariades o de serveis. Castelló considera aquestes denominacions confoses, i fa dos canvis: passa a anomenar classe directiva a la classe assalariada de Goldthorpe, i classe intermèdia a la classe mitjana.

En l'elaboració del present article, i seguint les indicacions del treball prèviament mencionat, s'escull la variable població activa i inactiva (CNO11R) per obtenir dades al respecte de les condicions determinades adés, i es re-codifica per tal d'emmarcar totes les classificacions (un total de 16) en les tres denominacions establertes.

Abans d'això, però, cal fer una breu explicació sobre el conflicte trobat en quant a la classificació de la població activa i inactiva. Tot i que en un primer moment es planteja considerar valors perduts les respostes de "jubilats", "estudiants", "treball domèstic no remunerat", "una altra situació inactiva" i "parats", es descarta, ja que, quan es fa un anàlisi de freqüències, s'observa que aquestes denominacions suposen un total de 480 casos, i això suposa un risc d'error que no es pot assumir, degut a la reduïda mida de la mostra.

Així doncs, la recodificació d'aquesta nova variable queda de la següent manera: classe treballadora (on s'inclouen els treballadors de serveis i venedors de comerç; oficials, operaris i artesans; operadors d'instal·lacions i màquines; ocupacions elementals; altra ocupació; estudiants; treballadors domèstics no remunerats; una altra situació inactiva; i, per últim, parats), classe intermèdia (on s'inclouen tècnics i professionals de nivell mitjà; personal de reforç administratiu; agricultors i treballadors agropecuaris; ocupacions militars i cossos policials; i, per últim, jubilats), i classe directiva (on s'inclouen els directors i gerents; i els professionals, científics i intel·lectuals).

Per últim, queda la qüestió de la capacitat d'adquisició de béns i serveis. Per mesurar-la, es decideix utilitzar la variable de nivell d'ingressos. En primer lloc, es cerca en l'INE el nivell de renda mitjana per llar per al País Valencià, i s'obté la dada de 29.026 euros; aquesta es divideix entre els 12 mesos de l'any, i s'obté una quantitat de 2.419 euros, que es considera la renda mitjana mensual al País Valencià. Comptant amb aquestes dades, es consideren rendes baixes aquelles que estan per baix del 75% de la mitjana, les altes per damunt del 175%, i les mitjanes al mig d'aquests valors (Castelló 2022: 70).

Així, queden tres grups: menys de 1.814 euros (rendes baixes), entre 1.814 euros i 4.232 euros (rendes mitjanes), i més de 4.232 euros (rendes altes). Tot i que la classificació original de la variable del nivell d'ingressos (INGREHOG) del CIS presenta cinc grups que no es corresponen de manera exacta amb aquests intervals, es decideix actuar per aproximació, encara que supose córrer el risc d'una possible distorsió, a canvi de poder fer una classificació en tres grups, i afegir aquesta dimensió a la variable de classe social objectiva final. Així, en el grup de rendes baixes s'inclouen aquelles menors de 1.100 euros i les que estan entre 1.100 i 1.800 euros; en les rendes mitjanes s'inclouen aquelles entre 1.801 i 3.900 euros; i en les rendes altes s'inclouen aquelles entre 3.901 i més de 5.000 euros.

Una vegada recodificades aquestes tres dimensions, només queda integrar les tres noves variables (situació professional, ocupació i nivell d'ingressos) a través d'una agregació que dona lloc a la nova variable de classe social objectiva. No obstant això, manca un últim pas, ja que aquesta variable produeix 7 posicions, que al seu torn s'han de reduir a 3 per obtenir una estructura de classes operativa, donada la dimensió de la mostra: classes baixes (posicions 0 i 1), classes mitjanes (posicions 2 i 3), i classes altes (posicions 4, 5 i 6). Després d'aquests últims ajustaments, s'ha generat una classe social considerada objectiva, ja que inclou tres elements fonamentals en la construcció de classes, i que s'espera que pugui proporcionar un anàlisi més fidedigne.

Amb aquesta nova variable, es fa un anàlisi d'ANOVA, per observar la possible diferència significativa quan es relaciona amb el nivell de satisfacció amb la gestió del Govern autonòmic. També es fa un desglossament d'aquesta variable, fent una anàlisi per separat de cada variable (ingressos, ocupació i situació professional) per veure quina d'aquestes té un major nivell d'influència.

De la mateixa manera, es fa una prova de t-Student de diferència de mitjanes de la satisfacció amb el Govern segons el gènere de les persones enquestades per tractar de donar una perspectiva més àmplia a l'anàlisi i que no es limite exclusivament a la classe social, i també perquè es considera que pot tindre algun tipus de rellevància per a les conclusions en general.

III. RESULTATS

Una volta fetes les modificacions pertinents i construïda la variable de classe final, es comencen a analitzar les possibles relacions que en un principi s'espera trobar entre les diferents variables, tant interrelacionades com per separat. D'aquesta forma, en aquest apartat s'exposen els resultats més rellevants que s'han obtingut de l'anàlisi.

III.1. Anàlisi de la variable dependent

En primer lloc, es considera important veure si la variable dependent mostra alguna singularitat, per això és convenient analitzar-la per separat a través d'una anàlisi descriptiva de freqüències.

Taula 1: Grau de satisfacció amb el govern autonòmic valencià

N	Vàlids	1123
	Perduts	9
Mitjana		5,16
Mediana		5,00
Moda		5,00
Desv. Desviació		2,321

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

Els valors amb major freqüència són els que es troben entre el 5 i el 7 (196 persones es posicionen al 5, 175 al 6, i 186 al 7), és a dir: la major part de les persones enquestades no estan ni molt ni poc satisfetes amb el Govern Autonòmic. Més específicament, quasi la meitat de persones entrevistades (49,2%) s'ubica en una posició central o neutra en relació amb la seua satisfacció amb el govern del País Valencià. Encara que en general la població siga neutral en aquest respecte, cal destacar l'alta freqüència d'enquestats que es posicionen com a «molt insatisfets» (un 11,3% del total), front a la poca freqüència d'aquells que estan «molt satisfets» (tan sols 20, un 1,8% del total).

Per altra banda, si s'analitzen valors com la mitjana, la mediana i la moda (taula 1), s'arriba a la mateixa conclusió: la major concentració de respostes dels enquestats es troba en posicions neutrals pròximes al centre (ni poc ni molt satisfets). Com s'indica a la taula, la mitjana de la satisfacció amb el Govern Autonòmic es troba en el 5,16 (un aprovat just), i el valor que més es repeteix a les enquestes (moda) i el que es troba enmig si s'ordenen de més xicotet a més gran (mediana) és 5,00. Tot i que amb aquests estadístics ja es pot concloure que la població no té opinions molt extremes respecte a la seua satisfacció amb el govern de la comunitat, es pot reforçar encara més si s'afegeix a l'anàlisi la desviació típica. En aquest sentit, s'observa que no hi ha una desviació molt alta (2,3), i que la immensa majoria de la població es concentren en torn a dos punts per dalt o per baix de 5. Així, la variabilitat de les respostes es troba entre el 3 i el 7, constituint un rang que es manté central i no es dispersa cap als extrems.

III.2. Els components de la classe social

En segon lloc, és interessant buscar les possibles relacions que puguen existir entre cadascuna de les variables que configuren la variable classe social construïda (ingressos nets de la llar, població activa i inactiva, i situació professional). D'aquesta forma, es pot veure si alguna de les tres variables mostra una relació significativa amb la variable dependent.

Per tal d'observar aquestes possibles relacions, es fa un càlcul d'ANOVA d'un factor, el qual mostra les diferències significatives en la variable dependent i cadascun dels valors de les variables independents que s'han especificat.

Cal, en primer lloc, determinar que s'ha fixat el valor α —és a dir, el marge d'error que s'està disposat a acceptaren 0,05—, i és per això pel que, per a que la significació siga vàlida, haurà de presentar un valor menor que α . Només en aquest cas s'acceptarà que existeix una diferència significativa.

III.2.a. Ingressos

Pel que respecta a la relació entre ingressos i satisfacció, s'observa que no és significativa. Així, la quantitat d'ingressos mensuals de l'individu no es presenta com un factor determinant a l'hora de valorar al govern autonòmic. El valor-p és de 14%, és a dir, una xifra massa elevada per a considerar que les diferències són significatives.

Taula 2: Relació entre els ingressos i la satisfacció amb el govern autonòmic valencià

	Suma dels quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Entre grups	20,899	2	10,45	1,951	0,143
Dins dels grups	5713,97	1067	5,355		
Total	5734,869	1069			

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

III.2.b. Població activa i inactiva

Pel que fa a la relació de l'ocupació, trobada a la variable *població activa i inactiva*, i la satisfacció amb el govern, fent la prova ANOVA, resulta que hi ha diferències significatives, en tant que la significació es menor que el valor α (0,05).

Amb la comparació múltiple, extreta a partir de l'anàlisi de *Bonferroni*, es pot veure quines són les diferències intergrupals, entre les quals és significativa la diferenciació entre la satisfacció amb el govern de la classe intermèdia i la de la classe directiva, amb

una diferència de mitjanes de 0,44. Això vol dir que la classe intermèdia està un poc més satisfeta que la classe directiva.

Taula 3: Relació entre la ocupació i la satisfacció amb el govern autonòmic valencià

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Entre grups	34,315	2	17,158	3,225	0,040
Dins dels grups	5916,175	1112	5,32		
Total	5950,49	1114			

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

Taula 4: Comparació de mitjanes entre els grups de classe social en funció de la ocupació

		(I) novaocupació	Diferència de mitjanes (I-J)	Desv. Error	Sig.	Interval de confiança al 95%	
						Límit inferior	Límit superior
Bonferroni	Classe treballadora	Classe intermèdia	-0,062	0,158	1,000	-0,44	0,32
		Classe directiva	0,376	0,184	0,124	-0,07	0,82
	Classe intermèdia	Classe treballadora	0,062	0,158	1,000	-0,32	0,44
		Classe directiva	0,438	0,179	0,043	0,01	0,87
	Classe directiva	Classe treballadora	-0,376	0,184	0,124	-0,82	0,07
		Classe intermèdia	-0,438	0,179	0,043	-0,87	-0,01

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

III.2.c. Relació professional

Per últim, pel que fa a la qüestió de la relació entre la situació professional i la satisfacció amb el govern autonòmic, existeix una diferenciació entre cadascuna de les classes i la seua satisfacció, en tant que el valor-p té una significació del 0,02, per baix del valor α .

A pesar d'això, una volta realitzada la prova de *Bonferroni*, es demostra que no hi ha diferències significatives entre els diferents grups, ja que les significacions són sempre majors que el valor α .

Taula 5: Relació entre la situació professional i la satisfacció amb el govern autonòmic valencià.

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Entre grups	42,252	2	21,126	3,938	0,020
Dins dels grups	6002,314	1119	5,364		
Total	6044,565	1121			

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

Taula 6: Comparació de mitjanes entre els grups de classe social en funció de situació professional

	(I) Relalab	Diferència de mitjantes (I-J)	Desv. Error	Sig.	Interval de confiança al 95%		
					Límit inferior	Límit superior	
Bonferroni	Classe social assalariada	Classe social autònoma	0,660	0,282	0,058	-0,02	1,34
		Classe social empresaria	0,550	0,327	0,227	-0,23	1,33
	Classe social autònoma	Classe social assalariada	-0,660	0,282	0,058	-1,34	0,02
		Classe social empresaria	-0,110	0,419	1,000	-1,11	0,90
	Classe social empresaria	Classe social assalariada	-0,550	0,327	0,277	-1,33	0,23
		Classe social autònoma	0,110	0,419	1,000	-0,90	1,11

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

III.3. Anàlisi de la variable classe social construïda amb la variable dependent

Finalment, és mitjançant l'anàlisi de la variable de classe social construïda quan es troben els resultats més rellevants de la investigació. Això vindria a mostrar que el constructe de classe que s'ha fet té una capacitat explicativa rellevant.

Primerament, és convenient veure com és l'estructura de classes socials del País Valencià. D'aquesta forma, amb una anàlisi de les freqüències s'observa el següent:

Taula 7: Distribució de classes socials al País Valencià

Frequència	Percentatge	Percentatge vàlid	Percentatge
------------	-------------	-------------------	-------------

					acumulat
Vàlid	Classes baixes	530	46,8	49,3	49,3
	Classes mitjanes	416	36,8	38,7	88,0
	Classes altes	129	11,4	12,0	100,0
	Total	1075	94,9	100,0	
Perduts	Sistema	57	5,1		
Total		1132	100,0		

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

En primer lloc, es pot fer la següent afirmació: l'estructura de classes del País Valencià és una estructura principalment conformada per les classes baixes, les quals ocupen quasi el 50% del total de l'estructura social. Seguidament, les classes mitjanes comprenen el 38,7% del total de l'estructura, deixant a les classes altes amb el 12,0% del total de l'estructura social.

Si comparem aquesta estructura de classes del País Valencià amb l'estructura de classes de tot l'Estat espanyol al seu conjunt, es veuen diferències, com per exemple el pes de les classes mitjanes en relació amb les classes baixes. Segons Requena (2011), l'estructura social d'Espanya està conformada per les classes mitjanes en una quantitat que supera un poc més de la meitat de l'estructura total, deixant en segona posició a la classe treballadora. En canvi, com es pot observar a la taula de freqüències, en el cas del País Valencià, les classes baixes tenen un volum major que les classes mitjanes. Això és molt representatiu de l'empobriment de la societat del País Valencià en comparació amb el nivell de vida de la ciutadania espanyola en conjunt.

Una volta analitzats els resultats de les freqüències de la nova variable de classe creada, es comparen les mitjanes de satisfacció amb el govern autonòmic mitjançant una anàlisi ANOVA d'un factor. Els resultats principals que s'obtenen són els següents:

Taula 8: Relació entre la classe social i la satisfacció amb el govern autonòmic valencià

	Suma de quadrats	gl	Mitjana quadràtica	F	Sig.
Entre grups	83,087	2	41,544	7.911	0,000
Dins dels grups	5577,154	1062	5,252		
Total	5660,240	1064			

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 3386

Es pot observar que existeix una relació significativa entre la classe social de l'individu i la satisfacció amb el govern, és a dir, en la població valenciana hi ha diferències de classe en la valoració del govern valencià. Caldria ressaltar, tanmateix, que la significació pot no parèixer excessivament elevada, ja que el valor F presenta un valor de 7,911, però cal tenir en compte que la mostra és xicoteta, i en cas de tenir una mostra més

gran, el valor F podria ser més gran. Novament, per veure les relacions entre les classes es recorre a l'anàlisi de *Bonferroni*:

Taula 9: Comparació de mitjanes entre les classes socials

	(I) Classefinal	Diferència de mitjanes (I-J)	Desv. Error	Sig.	Interval de confiança al 95%		
					Límit inferior	Límit superior	
Bonferroni	Classes baixes	Classes mitjanes	-0,121	0,151	1,000	-0,48	0,24
		Classes altes	0,786	0,226	0,002	0,25	1,33
	Classes mitjanes	Classes baixes	0,121	0,151	1,000	-0,24	0,48
		Classes altes	0,907	0,231	0,000	0,35	1,46
	Classes altes	Classes baixes	-0,786	0,226	0,002	-1,33	-0,25
		Classes mitjanes	-0,907	0,231	0,000	-1,46	-0,35

Font: elaboració pròpia a partir de l'estudi nº 338

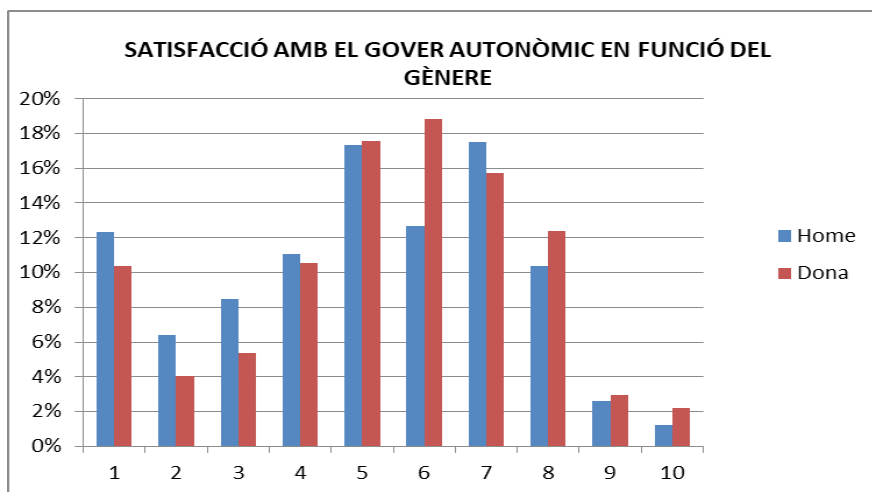
Amb aquests resultats s'extrauen dos de les conclusions més rellevants de l'anàlisi: la diferenciació significativa entre les classes baixes i les altes i entre les classes mitjanes i les altes, i la no existència d'una diferència significativa entre les classes mitjanes i les classes baixes (tot, és clar, en relació amb la satisfacció amb el govern autonòmic).

Pel que fa a la relació entre les classes baixes i les altes, s'observa que la diferència de mitjanes és significativament diferent en 0,78 punts, i per tant, s'entén que les classes baixes estan més satisfetes amb el govern que les classes altes. Per altra banda, les classes mitjanes estan 0,9 punts més satisfetes que les classes altes.

Per tant, la conclusió més important que es pot extraure és que hi ha una fractura de classes que separa les classes altes de tota la resta de la societat valenciana.

III.4. Anàlisi des d'una perspectiva de gènere

Per a la inclusió de la perspectiva de gènere s'ha realitzat, en primer lloc, una taula creuada entre les variables gènere i satisfacció amb el govern autonòmic per tal d'observar la distribució en l'escala de la variable dependent dels homes i les dones. S'ha elaborat un gràfic que permet veure aquesta distribució de manera més clara:

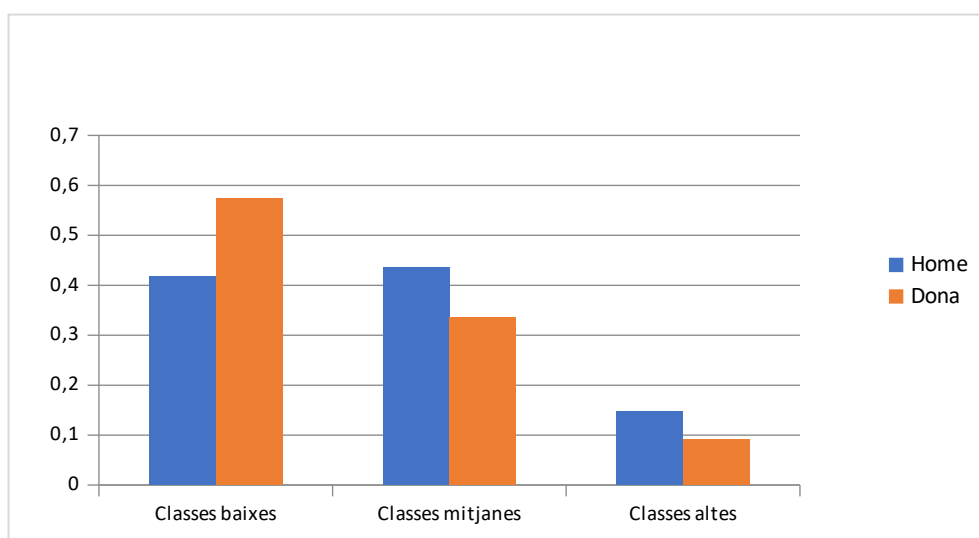

Font: elaboració pròpia a partir de la base de dades.

L'element principal que mereix una especial atenció és que els homes estan, de manera general, més insatisfets amb el govern autonòmic que les dones. Si s'observen els valors 1 i 10 de l'escala es pot veure aquesta diferenciació.

Per a poder determinar si aquestes diferències són realment significatives, es recorre al càlcul de la prova t d'Student. Amb aquest càlcul es pot assumir que les diferències entre les mitjanes entre homes i dones en relació amb la seua satisfacció amb el govern són significatives, ja que el valor de la significació bilateral permet rebutjar la hipòtesi nul·la (és a dir, que no hi haguera cap diferència entre homes i dones). Per tant, amb el valor de la diferència de mitjanes, es pot afirmar que les dones estan, amb un 95% de confiança, entre 0,09 i 0,63 punts més satisfetes amb el Govern autonòmic que els homes.

Per últim, és rellevant analitzar, una vegada construïda la nova variable de classe, com es distribueix la població del País Valencià segons el gènere a les tres classes construïdes.

Clarament, les dones s'ubiquen en major volum la classe baixa, quasi un 20% més que els homes, mentre que aquests són els majoritaris tant en les classes mitjanes com en les classes altes. Això denota de manera clara com les dones, al País Valencià, continuen tenint una situació més precària dins de l'estructura social, fet que podria relacionar-se amb el seu posicionament en termes de satisfacció amb el govern.

IV. DISCUSSIÓ I CONCLUSIÓ

Després de l'anàlisi realitzada, sembla necessari posar de rellevància alguns factors que, tot i no haver-se analitzat empíricament, han suposat un punt altament significatiu per a les qüestions tractades. Com ja s'ha establert, es parteix d'una anàlisi en què són destacables les relacions de classe social amb la satisfacció amb el govern del País Valencià. No obstant això, és interessant tenir en compte elements d'una altra índole per veure si podrien tenir un efecte corrector sobre la satisfacció, considerant-se necessari tenir en compte la influència del discurs simbòlic sobre aquesta satisfacció i sobre la pròpia ubicació estructural dels individus.

Baix aquesta perspectiva, es presenten tres conclusions, sorgides d'una combinació entre l'anàlisi empírica i les conclusions teòriques oferides per diversos autors i estudis. En aquest sentit, les tres qüestions que cal analitzar són: 1. La interacció de la variable amb el camp simbòlic 2. La problemàtica relativa a la concentració al centre que podria estar relacionada amb la desafecció política i 3. El problema metodològic per la dimensió de la mostra i la confecció de l'enquesta.

En primer lloc, es planteja el següent problema: mentre la variable independent (estructura de classes al País Valencià) és una variable del camp econòmic, la variable dependent (Pregunta 8: Satisfacció amb el Govern autonòmic) és una variable que pertany al camp simbòlic. En aquest cas, la qüestió material (estructura de classes) sembla que sí que explica qüestions de la satisfacció amb el govern, donat que els valors de significació i els valors F són rellevants. Encara així, es considera que qüestions del camp simbòlic com l'autoubicació ideològica o posicionaments en qüestions sociològiques poden tenir un impacte sobre la satisfacció amb el govern. Així doncs, cal preguntar-se: És el poder material determinant de la satisfacció amb el govern valencià? En aquest cas es podria afirmar que sí que ho és, però potser els elements del camp simbòlic també tenen un impacte, com la ideologia. Ara bé, de quina manera es relaciona la variable de satisfacció amb el govern amb el camp simbòlic?

Un dels resultats de l'anàlisi ha sigut que els enquestats de classe mitjana i baixa tenen semblances quant a la satisfacció amb el govern, tenint tots dos una consideració més positiva que la classe alta. En aquest sentit, la classe alta presenta pitjor satisfacció amb el govern autonòmic. Com a tendència, és habitual pensar que les classes mitjanes

s'assemblen més materialment, és a dir, des de la posició del camp econòmic, a les classes baixes, però simbòlicament s'aproximen més a les classes altes –en quant a patrons de consum, per exemple (Castelló 2022)–. Respecte a la qüestió material, la classe mitjana i baixa comparteixen més pròximament els problemes però simbòlicament les mitjanes volen acostar-se a les altes. Aquesta última afirmació podria entendre's com una forma d'ideologia, ja que les classes mitjanes es veuen mediatitzades per allò simbòlic. Això podria ser justificat, com assenyala Bauman (2000), perquè en la societat de consum, el consumisme exerceix un paper important en la construcció d'identitats individuals. El consum de béns i serveis es converteix en una forma d'autodefinició i de cerca de pertinença i reconeixement social. Les classes mitjanes busquen acostar-se a les classes altes mitjançant els hàbits de consum. Ara bé, aquesta tesi no donaria resposta a la anàlisi realitzada en aquest article, perquè com ja s'ha establert, les classes mitjanes s'assemblen a les classes baixes i no a les classes altes respecte a la satisfacció amb el govern. Encara així, seria interessant realitzar una anàlisi comparada en la qual es relacionen els resultats de l'anàlisi amb els de l'autoubicació ideològica.

D'altra banda, respecte al gènere, també s'han trobat diferències de valoració cap al govern autonòmic. Així, les dones presenten una millor opinió del govern que els homes. Possibles explicacions d'aquest fenomen es poden trobar en relació amb la classe social i amb les polítiques públiques. Encara que seria necessari fer una anàlisi de les dades creuant tots aquests factors per a la seua comprovació, es pot pensar que la millor valoració de les dones cap al govern es deu a la seua major presència en classes baixes o a la seua condició i posició social, que les conforma com a subjectes que reben més ajudes i subvencions socials per part de l'Estat.

En segon lloc, la problemàtica relativa a la concentració a les posicions centrals de l'escala de satisfacció amb el govern (els enquestats no estan ni molt ni poc satisfets) ha sigut un dels principals punts d'inflexió, degut a que ha suposat la demostració empírica de la desafecció política implantada, des de fa dècades, tant a l'Estat Espanyol com al País Valencià.

La política institucional, i tot allò que l'envolta, ha passat a ser qüestió de debat des de l'inici de la democràcia, fent que, conforme ha anat avançant la història, siga considerada com una variant elitista i allunyada de la societat, mentre que altres formes de participació política (manifestacions, activisme polític i social, etc.) han aconseguit introduir-se de forma més positiva entre les capes que conformen el conjunt social. D'aquesta forma, la concentració al centre, tal com s'ha demostrat en l'anterior apartat, respon a una tendència a la neutralitat de la societat i no tant a una opinió política fonamentada en una formació política i/o activisme polític .

La falta d'opinió política, per tant, és conseqüència directa de la desafecció generalitzada a l'Estat espanyol i, en concret al cas tractat en l'anàlisi, al País Valencià. La desafecció política, prenent la definició de Torcal, s'entén com un:

sentiment subjectiu d'ineficàcia, cinisme i falta de confiança en el procés polítics, polítics i institucions democràtiques que generen distanciament i alienació però sense qüestionar la legitimitat de règim polític (Torcal, 2001).

El sentiment de desconfiança cap a les institucions polítiques i, per tant, la insatisfacció política sobre les gestions del govern, sorgeixen d'eixa falta de connexió amb les institucions, al considerar-se que no són unes institucions pròpiament dedicades a la ciutadania, sinó més bé a la consecució d'uns objectius que, freqüentment, s'entenen com aliens a la societat (especialment a les classes baixes i mitjanes). Tota aquesta situació s'ha vist clarament reflectida en el nostre estudi, ja que les respostes obtingudes han oferit una concentració al centre i una diferència entre classes en aquestes posicions.

En tercer lloc, cal assenyalar algunes de les limitacions que han aparegut durant el procés d'investigació i que podrien influir en els resultats obtinguts. És a dir, cal esmentar el biaix metodològic que ha suposat una dificultat afegida al treball realitzat. En aquesta línia, ressalten els obstacles relacionats amb la mida de la mostra i el disseny de l'enquesta.

D'aquesta manera, el problema principal al qual s'ha fet front en aquesta investigació és a la mostra reduïda amb què s'ha pogut comptar. La mostra original estava dissenyada per al conjunt de l'Estat espanyol (amb un total de 6.000 entrevistes), i s'ha reduït en usar només les respostes produïdes únicament al País Valencià. Així, la mostra final utilitzada a l'anàlisi ha quedat rebaixada a 1.196 entrevistes.

El fet que la mostra siga menuda pot influir en els resultats que s'han obtingut, ja que com indiquen alguns autors com Juan Carlos Argibay: «para que una muestra sea representativa no bastaría entonces con que los sujetos de la misma sean elegidos al azar, se necesitaría también contar con una determinada cantidad de sujetos que integren la muestra [...]» (2009). Així mateix, a banda de la representativitat, s'estableix que el problema de la grandària de la mostra també pot estar relacionat amb la significació estadística. D'aquesta forma, per a poder refutar o acceptar una hipòtesi cal recórrer al nivell de significació o valor-p, però aquest nivell es troba altament condicionat per la mida de la mostra. Per tant, si una mostra no és suficientment gran, pot derivar en uns resultats que després no s'apliquen a la realitat.

Això condueix a la incertesa de no saber si els resultats amb els que es compten són suficientment significatius, ja que, el fet de que la mostra no siga molt gran pot haver afectat tant a la seua representativitat com a la significació estadística, el que, al seu

torn, pot haver conduït a acceptar o refutar una hipòtesi de forma equivocada. A més, pel que respecta al disseny de l'enquesta, aquest ha suposat una limitació en el transcurs del procés d'investigació ja que la formulació de les preguntes dirigides als entrevistats no ha sigut la més adequada. Per exemple, algunes d'aquestes variables referides al camp econòmic inclouen entre els seus valors a la població inactiva (com els jubilats o els estudiants); mentre que altres no ho fan. Per tant, això pot constituir una incoherència entre totes les preguntes i un obstacle si es volen analitzar diferents preguntes conjuntament.

En conclusió, malgrat les dificultats trobades durant el procés d'investigació, l'anàlisi ha produït resultats rellevants que poden contribuir a l'estudi de l'estructura social del País Valencià. Així, s'han superat les limitacions a través de la construcció d'una nova variable de classe social que inclou les següents dimensions: nivell d'ingressos, ocupació i propietat dels mitjans de producció. Si s'analitzen les dimensions per separat, les diferències entre les classes quasi desapareixen; però si les tractem de forma conjunta, es desvetlla que hi existeixen diferències significatives entre les classes socials en referència amb la satisfacció del Govern Autonòmic. D'aquesta manera, es descobreix que hi ha una divergència entre les classes altes i les classes mitjanes i baixes (donat que les classes mitjanes i baixes valoren millor al govern); i que no existeixen diferències significatives entre les dos últimes. A pesar del que es podria haver suposat en un inici – que les classes mitjanes i baixes presentarien valoracions diferents degut als seus comportaments socials divergents (aburgesament de les classes mitjanes)–, no ocorre d'aquesta manera.

D'altra banda, també s'han trobat resultants rellevants respecte al gènere. En aquest sentit, es conclou que hi ha diferències significatives entre homes i dones en quant a la valoració del Govern Autonòmic, ja que les dones presenten una millor valoració d'aquest que els homes.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Argibay, Juan C. 2009. «Muestra en investigación cuantitativa: The sample in quantitative research». *Subjetividad y procesos cognitivos* 13. Consultat: 3 de maig de 2023 (<http://www.scielo.org.ar/pdf/spc/v13n1/v13n1a01.pdf>)
- Bermúdez Baracaldo, Leonardo. 2019. «Análisis crítico del concepto de clase social en el plan nacional de desarrollo 2018-2022. Hacia una propuesta neomarxista». Treball fi de grau, Pontificia Universidad Javeriana, Bogotá D.C. Consultat: 8 de maig de 2023 (<https://repository.javeriana.edu.co/bitstream/handle/10554/50079/Trabajo%20de%20Grado%20Leonardo%20Bermu%CC%81dez.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)
- Bauman, Z. (2000). *Trabajo, consumismo y nuevos pobres*. Barcelona: Editorial GEDISA.
- Butler, Judith i Maria A. Muñoz García. 1990. *El género en disputa: El feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Ediciones Paidós.
- Castelló Cogollos, Rafael. 2002. «Estructura Social del País Valencià». doi: 10.13140/RG.2.2.14713.57440.
- Castelló Cogollos, Rafael. 2022. *Camins d'incertesa i frustració: les classes mitjanes valencianes (2004-2018)*. València: Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació.
- Domingo-Salvany, Antònia, Amaia Bacigalupe, José Miguel Carrasco, Albert Espelt, Josep Ferrando, i Carme Borrell. 2013. «Propuestas de clase social neoweberiana y neomarxista a partir de la Clasificación Nacional de Ocupaciones 2011». *Gaceta Sanitaria* 27(3):263-72. doi: 10.1016/j.gaceta.2012.12.009.
- Gleeson, Jules. 2021. «Judith Butler: 'We Need to Rethink the Category of Woman'». *The Guardian*. 7 de setembre de 2021. Consultat: 1 de maig de 2023 (<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2021/sep/07/judith-butler-interview-gender>)
- Mardones, Roberto. 2014. «La encrucijada de la democracia chilena: una aproximación conceptual a la desafección política». *Papel político* 3. Consultat: 15 de maig de 2023 (http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0122-44092014000100003)
- Regidor Poyatos, Enrique. 2001. «La clasificación de clase social de Goldthorpe: marco de referencia para la propuesta de medición de la clase social del grupo de trabajo de la Sociedad Española de Epidemiología». *Revista Española de Salud Pública* 75(1):13-29. doi: 10.1590/S1135-57272001000100003.
- Requena y Díez de Revenga, Miguel, Jonas Radl, y Leire Salazar Valez. 2011. «Estratificación y clases sociales». *Informe España: una interpretación de su realidad social* (18):301-66.
- Torcal Oriente, Mariano. 2001. «La desafección en las nuevas democracias del sur de Europa y Latinoamérica». *Instituciones y desarrollo* 4 (1). Consultat: 4 de maig de 2023 (http://www.scielo.org.co/scielo.php?script=sci_nlinks&ref=000142&pid=S0122-4409201400010000300029&lng=en)
- Wright, Erik O. 2018. *Comprender las clases sociales*. Madrid: Ediciones Akal.